

Н. Я. ГРИПАС ЦИФРА «ПРОМОВЛЯЄ» ЧИ «ГРАЄ»?

«Кожна *цифра* сама за себе *промовляє*», читаємо в газеті¹. Можна було б висловити цю думку інакше, наприклад: «Кожна цифра свідчить про високий рівень виробництва», але словосполучення *цифра промовляє*, безперечно, виразніше, образніше.

В українській мові слово *промовляти* давно набрало, крім інших, і значення «свідчити про щось». Отже, цифри «промовляти» можуть, і це ні в кого не викликає подиву. Зовсім інше враження справляє вислів *цифра грає* (пор.: «У Дашковецькому колгоспі «Україна» Віньковецького району ще не всі *цифри грають*»).

Намагання журналістів наблизити мову газети до живої мови і зробити її яскравішою, виразнішою — добра справа. Однак слід уважно ставитись до стилістичних засобів, вибирати найтиповіше, найкраще, таке, що пожвавить виклад. Багато важить у мові газети добір синонімів. Наприклад, в одному нарисі на означення поняття «льотчик» використано слова: *льотчик, пілот, сокіл* і словосполучення *крилата людина*. До слова *льотчик* дібрано епітети: *відважний, хоробрий, сміливий*. Щоб не повторювати дієслова *воювати*, автор використовує близькі значенням вислови, пор.: «Хоробрий льотчик *воював* на Центральному, Калінінському... фронтах; *захищав* небо Москви; *брав участь* у битві на Курській дузі; *визволяв* Варшаву; *знищував* ворожі танки в парку рейхстагу». Усі синоніми на своєму місці.

Звичайно, специфіка газетного стилю зумовлює і певну одноманітність мовлення, вживання усталених висловів, штампів типу *в результаті виконаної роботи; підбити підсумки роботи; накреслити шляхи дальшого руху вперед; хлібороби добились значних успіхів; проте є ще чимало недоліків* тощо.

Трапляються однотипні або абсолютно однакові заголовки навіть у тому самому номері газети: «Вечірнім школам — увагу», «Громадському харчуванню повсякденну увагу»; «Весні назустріч», «Назустріч Ленінському ювілею»; «Добрива — на поля»; «Дівчата — на трактор!»; «Кожний зимовий день — на службу врожаю».

Особливо полюбляє газета у заголовках структури типу: «Школа — ювілею»; «Техніці — весняну готовність»; «Мистецтво — народові»; «Книзі — ювілейну прописку»; «Озимим посівам — неослабну увагу»; «Красу — містам і селам»; «Весні — бойову зустріч»; «Наукові дослідження — практиці»; «Наголос — на масовість».

Газета «Радянське Поділля» чомусь уникає у заголовках антонімії, яка є важливим засобом передачі полярних, контрастних за змістом явищ і ознак. Контрастне зіставлення дає можливість яскравіше охарактеризувати предмети, ознаки, явища. Використання антонімів у заголовках завжди доречно, якщо у статті зіставляються два протилежні явища, події, факти, предмети, особи. Так, наприклад, одна із статей називається «Чужа кров». Слово *чужа* в українській мові має кілька значень: 1) не власний; 2) не рідний по крові; 3) далекий за поглядами, переконаннями. Матеріал статті свідчить про те, що слово *чужий* використане з другим значенням (не рідний по крові). Але під кінець статті дізнаємося, що незнайомі, чужі по крові люди стають рідними через донорську кров: «Колись незнайомі, далекі люди стали їм рідними по крові». То чому б не назвати опублікований матеріал «Незнайомі, але рідні» або знайти якусь іншу антонімічну пару.

«Мати гірша мачухи» — така назва, на нашу думку, була б доречніша для статті «А винна мати», в якій розповідається про матір підсудної дівчини-восьмикласниці. Дівчина почала красти в основному заради того, щоб нагодувати й одягти малих братів і сестер, оскільки мати розвозить гроші, зароблені батьком, по церквах, а про дітей не дбає.

Полярність зображуваного можна позначати у заголовках, якщо йдеться про добро і зло, про поразки і перемоги, про досягнення і відставання тощо. Пор. заголовок антонімічного типу «Великі вигоди — малого зрощення». Дбаючи про свіжість вислову, несподіваність враження, журналісти мають уникати надуманих мовних прикрас. Тим часом у газеті нерідко

¹ Приклади, що наводяться в статті, взято з обласної газети «Радянське Поділля».

вміщуються твори, написані з претензією на високий, стиль. Ось як в оповіданні «Повсталий з каміння» («Радянське Поділля», 28 лютого 1970 р.) автор використовує образні засоби, урізноманітнюючи стиль: «Море... з обуренням *репетує*, перекриваючи божевільне виття вітрів». Образ моря нам відомий з багатьох творів класиків дожовтневої і пожовтневої української і російської літератур. Яке б гнівне і буряне воно не було, але в жодного письменника воно не «репетує». Так само вітер у цьому оповіданні не лише «виє», але й «верещить» і «тюхає, як навіжений». Буряне море, шалений вітер, а хвиля, як пише автор, «хлюп-хлюп». Не завжди вдалий добір синонімів. Синоніми з розмовним колоритом типу *репетувати, верещати, вискотня, скигли, рачкувати, гик* руйнують урочистий стиль викладу: «Вітри завили, заверещали»; «Переполох, вискотня, скигли» (цим синонімічним рядом слів змальовується картина бурі на морі); «Зойк моря»; «Гик вітру»; «Трохим піднявсь, упав, рачкує...»; «Очі» [Трохима] жадібно *кусають* пільму».

Біля слів *репетувати, верещати, скиглити* (якщо слово *скиглити* не стосується собаки), *рачкувати, гик* словники подають позначку «розмовне»². Слово *кувати* у такому контексті також сприймається як елемент зниженого стилю. Воно аж ніяк не може підтримати характеристику мужнього, незламного радянського солдата Трохима, який витерпів фашистські тортури і тепер (в час змалювання його) бореться з бурхливим морем. Словосполучення «очі кусають», як правило, характеризує людину злу, жорстоку.

Очевидно, публікуючи художні нариси, журналістам не слід забувати зауваження О. М. Горького про те, що прагнення писати «красиво» заважає багатьом молодим письменникам писати просто і переконливо, тому що справжня краса полягає в простоті.

---

² Див., наприклад, шеститомний «Українсько-російський словник», т. I, стор. 122—327; т. V, стор. 21, 39, 331.